

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN YENİDEN ÜRETİMİNDE AŞK ROMANLARININ ROLÜ: MUAZZEZ TAHSİN BERKAND'LA İZDİVAÇ(*)

Kadir DEDE(**)

Özet: Toplumsal cinsiyet, bireylerin kadın ve erkeği nasıl anlamlandıracakları konusunda toplumsal olarak inşa edilen pratikler bütününe tekabül etmektedir. Söz konusu pratiğin içeriğinde farklı alguların, ilişki biçimlerin ve kurumsal mekanizmaların bulunduğu söylenebilir. Bunlar arasında evlilik, toplumsal cinsiyeti şekillendiren en temel kurumlardan biri olarak karşımıza çıkar. Üstelik bu durum, yalnız evliliğin kendisi için değil, evliliğe dair anlatılar için de geçerli bir durumdur. Gerçekten de “izdivaç” Türk edebiyatında dahilinde popüler aşk romanlarının başlıca konusunu oluşturmaktadır. Bu, bir diğer yanıyla söz konusu aşk romanlarının evlilik özelinde toplumsal cinsiyete dair rollerin ve kadına dair algının yeniden üretilmesinin önemli araçlarından biri olması anlamına gelmektedir. Çalışmada Muazzez Tahsin Berkand'ın izdivaç merkezli romanları üzerinde durulacak ve bunların toplumsal cinsiyet ve kadınlık rollerinin yeniden üretimindeki katkıları analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, popüler aşk romanları, izdivaç, kadınlık, Muazzez Tahsin Berkand.

THE ROLE OF ROMANCES ON REPRODUCING GENDER ROLES: MUAZZEZ TAHSİN BERKAND AND MARRIAGE

Abstract: It is possible to define gender as a set of socially constructed practices linked to biological sex that shape how individuals understand the categories of woman and man. These practices include different types of perceptions, relations and institutions. Marriage can be located as a critical institution on reproducing gender roles and this is also valid for narrations about marriage. Especially it is one of the basic topic of popular romances in Turkish literature. In other words it is possible to study the romances as an instrument to reproduce the perception about women with special emphasis on marriage. In this study, Muazzez Tahsin Berkand's novels about marriage will be focused and her contributions about shaping the gender roles will be discussed.

Key Words: Gender, popular romances, marriage, womanhood, Muazzez Tahsin Berkand.

I. Giriş

Biyolojik temelli cinsiyet tanımının darlığı ve toplumsal gerçeklikleri açıklamaktan uzak oluşu karşısında toplumsal cinsiyet, daha kapsamlı ve ayrıntılı bir kavramsallaştırma olarak gelişim göstermiş ve geline nokta gerektiren akademik tartışmaların, gerekse gündelik yaşamın temel kategorilerinden

---

(*) Bu çalışmanın edebiyat ve romanın genel özellikleriyle farklı türlerine dair içeriği, yazarın doktora tezine dayanmaktadır.

(**) Arş. Gör. Hacettepe Üniversitesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

biri halini almıştır. Toplumsal cinsiyet, temel itibarıyla bireylerin, kadın ve erkeği nasıl anlamlandıracakları konusunda toplumsal olarak inşa edilen pratikler bütününe tekabül etmektedir (Slade, 2008: 625). Pratiklerin inşa edilmiş biçimi, toplumsal cinsiyetin başlıca özelliklerini de ortaya koymakta ve bu niteliği ile konunun ele alınış biçimlerini zenginleştirmektedir. Öncelikle inşa, tek sefere mahsus ve bir kez kurgulanma gibi bir niteliğin uzağında olup nihai bir tamamlanış noktasından mahrumdur. Diğer bir deyişle, sonu olmayan bir ilişkiler pratiğine tekabül etmekte ve bir nesneden ziyade bir süreci nitelendirmektedir (Connell, 1998: 100). Bu süreç, içerisinde birçok değişkeni barındırmakta; toplumsal cinsiyeti, beden ya da kültür gibi sabit kategorilere hapsolmaksızın dinamik bir unsur haline getirmektedir (Arpacı, 2012-13: 131). Cinsiyet rollerinin kazanımı süreci rolün öğrenilmesi, toplumsallaşma ve içselleştirme gibi süreçler aracılığıyla gerçekleşmekte, bunun başlıca sağlayıcıları da aile, okul, arkadaş grubu, medya vb unsurlar olmaktadır (Connell, 1998: 73). Evlilik ise sahip olduğu özellikler çerçevesinde rollerinin şekillenmesinde özgün bir konuma tekabül eder. Hatta toplumsal bir müessese olarak evlilik, rollerin şekillenmesi ve dönüşümünde belli açılardan temel bir kırılma noktası olarak da tanımlanabilecektir. Evlilik ile rol kazanımının ve/ya izafesinin etkin aktörlerinden olan ve anne-babanın odağında yer aldığı aile, yerini kadın ve erkeğin birliktelikleri ile teşekkül eden bir yenisine bırakmaktadır. Kız ve erkek evlat olagelmiş bireyler evlilik bağı ile önce gelindamat / karı-koca ve nihayetinde de anne ve baba olarak yeni roller edinmektedir. Buna karşın evliliğin tarihsel gelişimi ve özellikleri, toplumsal cinsiyet rollerinde kadın ile erkeğin eşitsiz durumunu yeniden üreten ve pekiştiren bir vasa da sahiptir.

Özellikle XIII. Yüzyıldan itibaren evlilik, din adamının gözetiminde bir seremoni halini almış; bu yönüyle üreme ve cinselliğin iktidar tarafından denetlenmesine imkân vermiştir (Arpacı, 2012-13: 139). Bundan daha önemli olan ise evliliğin eşitsiz ve erkek egemen niteliğinin kamu otoritesinin güvencesi ve onayı altında alınmasıdır. Önceleri papaz, sonrasında ise kamu görevlilerinin gözetimindeki evlilik akdi, gerek teorik gerekse pratik açıdan eşitler arası bir antlaşma niteliğinde olmamış, evliliğe yüklenen anlam da kadını erkeğin gerisinde ve kontrolünde bırakan bakışın yeniden üretilmesi niteliğini taşımıştır. Tarihsel gelişimi boyunca evlilik müessesesi, kocayı ailenin geçimini sağlayan ana aktör olarak değerlendiren, kadını ise işbölümünün gereği olarak hane içinde çocuk bakımı ve ev işleri gibi ücretsiz emeğin konusu olan unsurlarla bütünleştiren rol algısını kökleştirmiştir (Sweetman, 2003: 3). Dahası evlilik bağıyla ortaya çıkan aile, nitelik itibarıyla ataerkil kültürün bütünü ile etkisi altında bir oluşumdur. Resmi ya da gayri-resmi biçimlerde bütünü ile kocanın belirleyici, seçici ve uygulayıcı olduğu aile yapısı, nitelik itibarıyla ataerkil bir tablonun tüm vasıflarını içerir (Chen, Susan & Lee, 2009: 766). Bu yönüyle evlilik, kadın açısından doğrudan büyük bir dönüşüm getirmemekte,

çoğu kez süreç babanın koruyuculuğundan kocanın koruyuculuğuna geçiş biçiminde olmaktadır.

Toplumsal cinsiyete ilişkin rollerin şekillenmesi ve yeniden üretilmesinde evliliğin bu kritik konumu, fiili olarak gerçekleşenler dışında evliliğe dair anlatılarda da kendisini göstermektedir. Özellikle roman türünde gözlenebileceği üzere evliliği konu edinen edebiyat eserleri, bir yandan türsel açıdan taşıdıkları özellikler, diğer yandan içerik itibarıyla evliliği aktarma ve anlatma biçimleri ile toplumsal cinsiyetin rol tasavvurlarını, ortada bir evlilik akdi olmamasına rağmen yeniden üretebilmektedir. Dahası romanların yaygın olarak okunması ve bireyin özel alanına doğrudan tesir etmesi, bu fonksiyonun çok daha etkin ve hızlı biçimde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Romanların aktardığı anlatı, henüz bekâr olan kişilerin evliliğe dair genel atıf ve algılar ile tanışmalarına, evli olmaları halinde ise içinde buldukları ortamı meşru görmelerine imkân vermektedir.

Bu görüşlerden hareketle çalışma, Türkiye’de popüler aşk romanı türünün önde gelen isimlerinden Muazzez Tahsin Berkand’ın eserlerinde evlilik mefhumunun ne şekillerde ele alındığı ve bu ele alışı toplumsal cinsiyet rollerinin üretim ve yaygınlaşmasındaki fonksiyonunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Aşk romanlarının genel kurgusunda önemli bir yer tutan “izdivaç”, gerçekleşmesinin öncesinde, sırasında ve sonrasında kadınlık ve erkeklik rollerine dair birçok unsuru barındırmakta, okuyucuların gözünde olması gerekene dair bir model değilse de konuya dair önemli örnekler sunmaktadır. Dahası romanların yazarının, ana karakterinin ve başlıca okuyucusunun kadın olması, aktarılan rol tanımlarının ve karakteristiklerin ele alınmasını önemli bir deneyim haline sokmaktadır. Berkand’ın romanları, edebiyat ve kadın ilişkisi çerçevesinde başvuru olan “erkek yazar, kadın okur” şeklindeki genel görüntünün (Gürbilek, 2009) önemli bir istisnasını oluşturmaktadır. Ayrıca “kadınların kendileri hakkında söyleyecek farklı sözleri olduğu” düşüncesinin (Erkol, 2011: 173) geçerliğini sorgulamada da önemli bir araç niteliği taşımaktadır. Feminist perspektifin kadınların erkekler tarafından yapılmış bir dil içinde yaşamak zorunda oldukları tespiti karşısında (Irzık & Parla, 2009: 8), roman aracılığıyla bir kadının kadın için kurguladığı dilin niteliği kuşkusuz toplumsal cinsiyet rollerinin yerleşikliği ve sürekliliği bakımından üzerinde durulmayı gerektirmektedir.

Bu doğrultuda ilk olarak Muazzez Tahsin Berkand’ın önemli bir figürünü oluşturduğu popüler aşk romanları türünün genel özellikleri ve toplumsal cinsiyetin yeniden üretimindeki etkisi, türün kadınlar ile olan özel ve kapsamlı ilişkisi çerçevesinde tartışılacaktır. Devamında ise Muazzez Tahsin’in izdivaç olgusunun yer bulduğu eserlerinde aktarılan rol modelleri ve bilinç biçimleri değerlendirmeye alınacaktır. Burada öncelikle evlilik kararının alınmasına dair esaslar, evlenilecek kişide aranan özellikler ve evliliğe yönelmenin ardında yatan nedenler üzerinde durulmuştur. Ayrıca yine bunlarla ilişkili biçimde evlilik içinde rol dağılımının nasıl olacağına dair öngörüler, kari

ve koca arasındaki hak ve görev dağılımları, özellikle kadın merkezinde önemsenmektedir. Son olarak Berkand'ın evlenilecek kişiye dair özellikler içerisinde yer verdiği Türk'lük ve milliyet unsurlarına değinilmiştir.

II. Popüler Aşk Romanları Ve Toplumsal Cinsiyet

Türkiye'de romanın doğuşu ve gelişim tarihi, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki batılılaşma hareketleri ile paralel bir seyir izlemektedir (Evin, 1983; Mutluay, 1973; Moran, 1990; ÖnerToy, 1984; Özkırmı, 2004). Bu tarihsel süreç boyunca roman, hem ülke siyasetinin dönüşüm ve kırılmalarının neredeyse tümünden etkilenmekte, hem de bizzat bu dönüşümün bir aracı olmaktadır. Öyle ki Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri, savaş yılları, mütareke süreci ve yeni bir devletin kurulması gibi birçok kırılma ve dönüşümde roman, yaşanan süreci yansıtan bir ayna işlevi görmüştür. Yine roman, yeni dönemlere ait uygulamalarda ise yaratacağı etki çerçevesinde başvurulan bir mekanizma olmuştur. Ancak ülkenin siyasal ve sosyal dönüşümü ile iç içe olan bu tarihsel gelişim süreci, henüz başlangıçtan itibaren kendi içerisinde edebi ve estetik belli ayrımların ve akımların ortaya çıkmasını, dil ve üsluba, konu ve karakterlere dair farklı görüşlerin sergilenip uygulanmasını da içermektedir.

Romanın tarihsel gelişimi dâhilinde yer bulan belirgin bir diğer faktör ise kadın olmuştur. İlk örneklerinden itibaren Türk romanı kadına özel bir yer vermiş; bu, gerek romanlardaki karakterler, gerekse ele alınan konular anlamında kendini göstermiştir. Tanzimat'a kadar uzanan bir geçmiş boyunca romancıların amaçlarından biri, yeni Osmanlı toplumunda kadının aile içerisindeki konumunu düzeltmek olmuştur. İlk olarak erkek romancılar tarafından yazılan metinlerde ele alınan bu konu, ilerleyen dönemlerde kadın yazarlar tarafından daha da derinleştirilmiş; bir yönüyle meselenin asıl muhatabının diğer muhataplara seslenişini niteliği taşımıştır.

Kadının ve "kadın sorunu"nun romanlardaki başlıca temalardan biri olması, dönemin yönetsel ve türsel farklılıklar arz eden romanlarının genelinde geçerli bir durumdur. Namık Kemal'in başını çektiği, Sami Paşazade Sezai, Rezaizade Ekrem ve Nabizade Nazım gibi isimlerin de dâhil olduğu anlayışa göre romanın okuyucusu, öğrenim görmüş ve Batı kültürünü tanıyan aydın topluluğudur. Dolayısıyla hitap edilen kesim açısından halk öykülerinin bir yana bırakılması ve eserlerin Batılı öykü ve romanlara benzeterek yazılması tercih edilir (ÖnerToy, 1984: 2). Diğer yanda Ahmet Mithat'ın temsil ettiği, fakat ilerleyen yıllarda popüler romancılığın kökenine yerleştirilebilecek olan anlayışta ise okuma yazması olanlara, batılı bir eğitim almamış olsalar da önem verilmektedir. Bu önem, okuyucunun roman türüne alışabilmesi doğrultusunda batılı formlar ile ülkedeki halk öykülerini uzlaştırılmasını, geçmişteki meddah geleneğine başvurulmasını, anlatı ve olay örgüsünün de olabildiğince yalınlığını içermektedir (Boratav, 1982: 310). Ancak yazarın okuyucusu ve potansiyel okuyucusuna dair görüşü ne olursa olsun kaleme aldığı anlatı, neticede kadına önemli bir yer tanımaktadır.

Romanlarda flört, ihanet, boşanma, kadın - erkek eşitliği gibi dönem itibarıyla “cesur” sayılabilecek nitelikte konular işlenmişse de (Coşkun, 2010: 944) görüntünün geneli toplumdaki hâkim kabullerin dışına çıkılamaması biçimindedir. Yine de roman alanında Osmanlı’dan cumhuriyete kalan miras, başta eş seçme hürriyeti olmak üzere kadın hakları, kadının gündelik yaşamına dair meseleler ve kadının toplumda yer alması ve değer bulması gereğinin yerleşik bir tema haline gelmesidir (Gülendam 2006: 26).

Romanların dikkat çeken bir diğer özelliği ise roman okuyucuların genellikle kadınlar olduğu ve genel okuyucu kitlesi arasında kadınların romanı daha fazla tercih ettiği şeklindeki anlayışın giderek yerleşmesidir. Bu düşünce, ilk olarak Osmanlı’dan Cumhuriyet yıllarına uzanan bir hat boyunca, farklı yazarların romanlarında kadın karakter ile roman türü arasında kurdukları ilişkide gözlenebilir. Gürbilek’in (2004: 275) vurguladığı üzere “*Ahmet Mithat’tan Yakup Kadri’ye, Hüseyin Rahmi’den Halit Ziya’ya, Nabizade Nazım’dan Peyami Safa’ya yarım yüzyılı aşkın bir süre boyunca yayımlanmış romanların birçoğunda kadın kahramanın elinde bir roman vardır.*” Bu durumun gerek Osmanlı, gerekse cumhuriyet dönemlerinde okuryazar olup kamusal alana çıkışı kısıtlı olan kadınların gündelik hayat pratiğini yansıttığı muhakkaktır. Romanda yer verileden çıkıp gerçek hayattaki ile karşılaştığında eleştiri konusu edilebilecek asıl husus ise kadının okuduklarının doğrudan tesiri altına giren bir nitelikte tasavvur edilmeleridir. Söz konusu bakış açısı o denli yaygındır ki henüz Servet-i Fünun döneminde Mehmet Celal, “onları okuyan ve tabiatları gereği kolay müteessir olan kadınların ve genç kızların düşünce ve duygu dünyalarını bulandırmaktan başka bir şey hâsıl etmediği” gerekçesiyle romanın kadınlara yasaklanmasını savunur (Andı, 2010: 41). Kuşkusuz kimse kadınların roman okumasını yasaklamayacak, cumhuriyet yılları da kadın ile roman arasında sağlam bir bağ kuran görüşün devamına tanıklık edecektir. Örneğin 17 Temmuz 1943 tarihli Çınaraltı Dergisi’nde dönem yayıncılarıyla kitap okuma üzerine yapılan anketin katılımcılarından Muallim Ahmet Halit, “*Kadınlar muhakkak ki diğer eserlerden çok daha fazla roman tiryakisidirler. Ve tercih ettikleri hissi eserlerdir*” cevabını verir. Maarif Kütüphanesi sahibi Naci Kasım Açık el ise kadınların erkeklerden daha fazla roman okudukları iddiasındadır (Andı, 2004: 82-84). Sonuç itibarıyla kadın ile roman arasında kurulan ilişki, ilgili türün kadın özelinde yeni bir dünyanın inşası ve okuyucusunun bu dünyanın gereklerine doğru yönlendirilmesi için araçsallaştırılmasını ortaya çıkarmıştır.

Cumhuriyet döneminde hem yaşanan harf devriminin başarılı kılınması, hem de batılılaşma programının bir parçası olarak okuma-yazma bilenlerin arttırılması çabası popüler edebiyat ürünlerini çok daha işlevsel kılar. Buna bağlı olarak birçok yazar halkın geniş yığınlarının ilgisini çekecek konulara yönelmek zorunda kalırken, yalın hatta basit kurguları ve anlatımları seçmiştir (Oktay, 1993: 492). Aşk romanları da bu sürecin doğrudan bir parçası haline gelmekle kalmamış, sadece büyük illerde değil, Anadolu’da da hızla

yayınlaştırmıştır. 1920-1946 yılları arasında yazılan romanların %70'e yakın kısmının aşk romanı olması ve birçoğunun 30'un üzerinde baskı yapması (Yalçın, 2002: 223) söz konusu türün okuyucu ile kurduğu bağın kapsamını göstermektedir. Bu bağ çerçevesinde romanların farklı tesirlerinden bahsedilebilecektir. İlk olarak romanlar, dönemin genel siyasi atmosferinde, “*yeni toplum tarzının popüler destanları, Cumhuriyet kuşağının adab-ı muaşeret manifestosu*” niteliğini kazanmışlardır (Türkeş, 2001: 436). Ancak bu nitelik beraberinde yeni toplum kadar yeni bir “kadın” a dair de oldukça kapsamlı bir içerik arz eder.

Kadınların istihdam oranlarının oldukça düşük olduğu ve geçimin sağlanmasının erkeklere mahsus görüldüğü bir zaman diliminde kadının tüm yaşantısı büyük ölçüde ev içine hapsedilmiş durumdadır. Sadece Türkiye’de değil, sosyoekonomik açıdan benzer yapıya sahip tüm örneklerde kadın, zihnini yormayacak ve vaktinin hızlı geçmesini sağlayacak meşgalelere ihtiyaç duyar. Aşk romanları, tam bu noktada haneye dair çok sayıda sorumluluk karşısında hak ettiği takdir ve şükranı görmeyen kadının, tükettiği enerjisini yeniden kazanmasına ve sorumluluklarından geçici olarak kurtulmasına imkân tanımaktadır (Radway, 1995: 137). Bu geçici kurtuluş anları bir boyutuyla Anderson’un (2009) tartışma konusu ettiği homojen ve boş vakte karşılık gelmektedir. Bu zaman dilimi moderniteyle birlikte, belli bir takvime göre yaşamının sonucu olarak ortaya çıkmış ve roman ve gazetelerle doldurulmuştur. Zamanını doldurmada okuyucu, romanlar ve diğer basılı malzeme yoluyla potansiyel olarak rollerini üstleneceği karakterler hakkında, kendisini belli bir kültürel yapı içinde belli bir tarihe yerleştirmiş olmaktadır (Aydın, 1993: 74-75). Anderson söz konusu potansiyel rolleri ulus ve ulusçuluk düşüncesi çerçevesinde önemserken aynı husus, kadın, anne, kız kardeş, gelin vb. birçok kimlikle tanışılmasında da geçerlidir. Üstelik görgü kitaplarının doğrudan, aşk romanlarının ise dolaylı olarak üzerinde durduğu bir unsur, boş zamanın iyi bir eş bulmayı sağlayacak meziyetlerin edinilmesine harcanması fikridir. Bu çerçevede kitap okumak, piyano çalmak, dans etmek, dikiş dikmek, tiyatroya gitmek vb. faaliyetler, erkeğe layık bir eş olmak isteyen kadının, doğal durumdan kültüre transferini sağlamanın şartları olarak gündeme gelir (Güneş, 2005: 27). Bu nokta ise yeni rejimin “asrilik” anlayışı ile “evlenilecek ideal kadın” rollerinin kesişimine tekabül eder.

Sonuç itibarıyla roman, gerek siyasal hayatın genel akışı, gerekse toplumsal cinsiyetin içinde bulunulan zaman dilimindeki şekillenışı açısından en önemli araçlardan biri olmuştur. Bu araçsallık, aile tipinin nasıl olması gerektiği, çocukların yetiştirilmesindeki esaslar, evlilik öncesi ilişkinin gelişimi ve evlilik kararının nasıl alınması gerektiği gibi hususların aktarımında merkezi bir konumdadır (Yalçın, 2002: 228). Dönem romanları da “*kadınların aileye, bilime, sevgiye, ölçülülüğe dayalı yeni yerini bilme pratikleri*” ni vücuda getirmektedir (Sirman, 2002: 241). Çalışmanın sonraki kısmında bu pratikleri

aktarmada Muazzez Tahsin Berkand tercihinin gerekçeleri ve aktarılan unsurların içeriği üzerinde durulacaktır.

III. Bir Popüler Aşk Romanı Yazarı Olarak Muazzez Tahsin Berkand

Popüler roman yazarlarının yaşam öykülerinin özellikle ailevi kökenleri ve aldıkları eğitim çerçevesinde anlattıkları kadın kahramanları andırması vasfı (Güneş, 2005: 14), Muazzez Tahsin Berkand için de geçerli bir durumdur. 1899'da Selânik'te doğan Berkand, avukat bir babanın kızıdır. Balkan Savaşları'na kadar burada yaşayan aile, savaşın ardından 1912'de İstanbul'a göçmüştür. Diğer birçok kadın romancı gibi eğitim yaşamına özel derslerle giriş yapan Berkand, bu şekilde İngilizce ve Fransızca öğrenmiş; sonrasında ise İstanbul'da Feyziye Lisesi, Kumkapı'da da Saeurs d'Assomption'a devam etmiştir. Son olarak Kız Öğretmen Okulu'nu bitiren Berkand, I. Dünya Savaşı yıllarında, her zaman örnek aldığı söylediği Halide Edib'in teşviki ile Beyrut Kız Sultanisi ve Darümuallimatı'nda öğretmenlik yapmıştır. Cumhuriyet döneminde İstanbul'da Şişli Terakki Lisesi'nde Türkçe ve Fransızca dersleri veren Berkand, daha sonra yabancı kuruluşlarda çevirmen olarak uzun yıllar hizmet etmiştir (Özçelik, 2007).

Berkand'ın yaşam öyküsünü önemli kılan asıl vasfı ise aşk romanları yazarı olarak sahip olduğu ündür. Popüler edebiyat ve onun bir türü olarak aşk romanları, romanın ülkedeki doğumundan itibaren önyargı ile karşılaşmış ve "yüksek edebiyat" vurgusu karşısında göz ardı edilmiştir. Buna karşın Berkand ve eserleri, genel nitelikleri ve işlevselliği ile kendi türü içinde önemli bir konumun sahibidir. Berkand'ın romanları, tıpkı yüksek edebiyat ürünleri ve kanonik metinler gibi sosyal değişimin aynası ve aracısı olma ile modernleşme sürecinin aile içi yaşama ve özel hayata nüfuzuna katkı sağlama gibi özellikleri taşımaktadır. Ele alınan konu açısından taşıdığı diğer bir önemli vasfı ise kadın okuyuculardan gördüğü yoğun taleptir. Bu talebin karşılanması ile okuyucularına başka kadınlara dair anlatıları sunarken toplumsal cinsiyetin içeriğinin doldurulması ile kadının rol ve görevlerine, hak ve sorumluluklarına dair kabullerin yaygınlaştırılmasında da etkin olmuştur.

Buradan hareketle Berkand'ın, hem aşk romanları türünün, hem de Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biri olarak nitelendirilmesi çok yanlış sayılmayacaktır. Türkeş'in (2006) verdiği bilgiye göre, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren 449 farklı kadın yazar tarafından 1089 roman yazılmıştır. Bu toplam içerisinde birinciliği 41'er roman ile Kerime Nadir ve Muazzez Tahsin Berkand paylaşmaktadır. Üstelik gerek Berkand, gerekse Nadir'in toplumsal etkileri, yazdıkları romanlardan ibaret kalmamıştır. Türk sinemasının edebiyat ile iç içe geçen *Yeşilçam Melodramları*'nda Berkand'ın romanlarından on sekizinin sinemaya uyarlandığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında kadınlık rolleri ve izdivaç olgusu başta olmak üzere Berkand'ın romanları ile aktardıkları kitlelere sadece kitap sayfaları aracılığıyla ulaşmamış; onun

karakterleri Belgin Doruk, Hülya Koçyiğit, Türkan Şoray vb oyuncuların hayat verdikleri roller ile kadınların zihninde yer etmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında Berkand tarafından kadın konusunda kadınlara iletilen mesajlar, toplumsal cinsiyetin yeniden üretiminin kritik unsurlarından olan “izdivaç” olgusu çerçevesinde ve üç temel unsur üzerinden ortaya konmaya çalışılacaktır.

IV. İzdivaç Öncesi İdealler, Beklentiler Ve Talepler

Aşk romanlarının olay kurgusu, türün adlandırılmasından da anlaşılacağı üzere kadın ile erkek arasında bir aşkın ortaya çıkması ve bu ilişkinin sonraki seyri üzerinden şekillenmektedir. İzdivaç ise anlatının nihai varış noktasındaki konumu ile önem taşır. Yıldız'ın (2010: 132) vurguladığı üzere evlilik, aşkın ulaştığı ya da ulaşamadığı sona tekabül etmekte; anlatının yapısı, "mutlu bir evlilik" ya da "mutlu bir evliliğe ulaşamama ve mutsuz olma" şeklinde iki farklı görüntü altında aslında tek bir temel çizgiyi takip etmektedir. Bu durum, dönemin diğer popüler edebiyatçıları için olduğu gibi, Muazzez Tahsin Berkand için de böyledir. Romanlarının neredeyse tümünün başkarakterini henüz bekâr olan bir “genç kız” oluşturmakta, karşısına çıkan farklı erkek ya da erkekler arasında sonu evlilikle sonuçlanacak bir ilişkinin seyri, olay örgüsünü şekillendirmektedir. Ancak Berkand'ın romanlarının bu çalışmada ele alınacak boyutu, izdivacın öncesinde - ve hatta kimi örneklerde müstakbel eşin olay örgüsüne dâhil olmasının da evvelinde - evlenilecek kişiye dair idealin nasıl tanımlandığı, eşten ne gibi beklentilerin olduğu ve evlenilecek insanın taşıması gereken vasıflarda nelerin ön plana alındığı olacaktır. Şüphesiz bu, aşkın belirleyici ve odakta olduğu örneklerin dışındaki romanların da üzerinde durulmasını gerektirmiştir.

Beklentilerden huy ve davranışa ilişkin olanları bağlamında Berkand'ın iki romanı, ilgi çekici bir özelliğe sahiptir. *Mualla*'da Cevad, kendine uygun eş arayışında bir siparişi andıran üslubu ile amcasından yardım istemekte, *Işık Yağmuru*'nda ise bir evlilik şirketinden kendine bir eş siparişinde bulunan bizatihi kadın karakter olmaktadır. Özellikle Cevad'ın konuyla bağlantılı şekilde uzun bir liste halinde sunduğu talepleri ve zaman zaman amcasının yol göstericiliği, okuyucu kadınların da nasıl olmaları gerektiği konusunda bir mesajı içermektedir. Söz konusu mesajın köşe taşları arasında ise kadının ciddi, orta derecede akıllı, makul ve hanım hanımcık olması vardır. Özellikle hassas olmak ve hayalperestlik istenmeyen özelliklerin başında sıralanırken, gözyaşları, sinir buhranları ve kıskançlık istenmeyenler listesinin ön plandaki diğer maddeleridir (Berkand, 1980a: 9). Buna ek olarak Cevad, eş adayının özellikleri arasında onun dindar olmasını da sayar; keza ancak dindar bir eş kocasına karşı gelmeyi ve onun sözünden çıkmayı günah sayarak sakınacaktır (Berkand, 1980a: 10). *Işık Yağmuru*'nda çizilen tablo ise hayatın gerçeklerinin evlilik kararı öncesinde mutlaka dikkate alınmasını vurgulamaktadır. Bu çerçevede sıralanan unsurlar bütünüyle maddi olgular etrafında kurulmuştur.

Öyle ki gözü aşkla körleşmiş bir kız veya erkeğin sağına soluna bakmaksızın kendisini sevgilisinin kollarına atması, bu rüyanın kısa zamanda sona ermesini engelleyememektedir. Çünkü muhite göre kürk, apartman, otomobil, seyahat, hizmetçi veya dadı talebi ortaya çıkmakta, evlilikte paranın dikkate alınmaması durumlarında mevcut imkânlar, aç kalplere kâfi gelmemektedir (Berkand, 1966a: 22). Bu iki örnekte tartışılan birçok unsura karşın aşkın herhangi bir kriter olarak sayılmaması, onun evlilik bağının kurulması sonrasında kendiliğinden gerçekleşeceği varsayılan bir nitelikte görüldüğüne delalettir.

Kadın bir karakterin eşinde aradığı özelliklerin neler olduğuna dair doğrudan bilgilendirici bir kaynak ise *Uğur Böceği*'nde Necla'nın gece yattığında aklından geçirdikleridir. Burada da erkeğin kadına bakışı ile büyük bir farklılık göstermeyecek biçimde, maddi şartların bir kişiyi sevip sevmemenin koşulları arasında yer bulduğu gözlenmektedir. Keza Necla'nın hayali, kendinden sekiz on yaş büyük; tatlı, ciddi, zeki ve iradeli bir yüz ifadesine sahip, yüksek tahsil yapmış ve yabancı dil bilen; mühendis, mimar, kimyager ya da avukat; kendi ailesi seviyesinde ve serveti geçinmek için yeterli olacak bir kocadır. Üstelik ona karşı duyacağı "deliler gibi" bir sevgiden önce beklentisi, eğlenceden hoşlanması, kumar ve içkiye düşkün olmaması ve kıskançlıklarla evin huzurunu bozmamasıdır (Berkand, 1974: 144). Dahası maddi meselelere dair önem atfetme hususu yalnız Necla'yla sınırlı kalmamakta, örneğin *Perdeler*'de Belma, fakir bir kocaya varmaktansa tercihini ömrünün sonuna kadar "kız" kalmaktan yana kullanmaktadır (Berkand, 1960a: 12).

Berkand'ın romanlarında aşk ya da sevgi, iki kişi arasında var olan bir durumu ifade etmekten ziyade, belli şartların oluşması halinde ortaya çıkması kaçınılmaz olan bir sonuca karşılık gelmektedir. Hatta öyle ki birisinin evlilik teklifini reddetmede onu sevmemek gerekçe olarak dahi kabul edilemez. Çünkü biraz yakından temasta bulunup karşı tarafın meziyetlerinin farkına varıldığında, o kişi yavaş yavaş sevilmeye başlanacaktır (Berkand, 1966b: 106). Tasvir bu şekilde olunca sevginin kapsam dışı bırakılması ile dolan boşluğun bir şekilde doldurulması gerekmektedir. Burada da paranın adeta kişiliğin bir parçası olarak görülmesine ek olarak kişinin huyu ön plana geçirilir. Sıranın devamında ise erkek ya da kadının fiziksel özelliklerine verilen önem yer alır. Konu ile ilgili olarak Cevad'ın taleplerine dönecek olursak, "*ne salonlarda eğlenmeyi seven hoppa bir kız, ne de üniversiteyi ikmal etmiş alim bir karı*" aranmakta (Berkand, 1980a: 28); ne tam manasıyla bir güzellik ne de adam kaçırarak kadar bir çirkinlik istenmektedir. Burada özellikle çok güzel bir eşten kaçınma sebebi ise böylesi bir eşin, muhakkak "koket" olacağı, modern bir hayat sürmeye yani kendisini göstermeye ve sosyeteye karışmaya kalkışacağı düşünülmektedir (Berkand, 1980a: 11).

Erkeğin yakışıklı olması gerek kendisiyle evlenecek olan kadın, gerekse ailesi için önemsiz bir unsur değildir. Dönemin popüler aşk romanlarının çoğunda evlenmek için tercih edilen erkekte "atletik mevzun" bir vücut ile

“uzun boy ve geniş omuz” aranmaktadır (Yıldız, 2010: 162). Yine de fiziksel görünüm, kadının erkeğe bakışında, erkeğin kadına bakışından daha geri planda kalan bir vasıftır. Özellikle yakışıklılık ailelerin gözünde ancak diğer faktörlerin de uygun olması halinde etki sahibi olabilir. Örneğin *Çamlar Altında*’da Nejat Bey’in damat adayı olarak kabul görmesinde yakışıklılığının lafı geçmişse de tercihin asıl ağırlık noktasını genç ve yüksek tahsilli oluşu nedeniyle potansiyel bir zenginliğe sahip görülmesi oluşturmuştur (Berkand, 1959: 96). Kadının evleneceği erkeğin yaşlı bir zengin olması ise iyi bir yaşamın garantisi olarak görülmektedir. *Aşk Fırtısı*’nda Nermin, “65 yaşında bir adam”la yaşadığını değil; “65 yaşında zengin bir paşa” ile yaşadığını dile getirirken, buna hayret edenlere adamın kendisiyle değil parasıyla yaşandığı açıklamasını yapmaktadır (Berkand, 1970: 44). Benzer bir bakış yaşça büyük bir erkeğin genç kadına yaklaşımında da geçerlidir. Hayatta yolunu çizmiş ve iyi para kazanmakta olan bir mühendis için kendinden çok daha genç bir kızı “almak” dan daha doğal bir şey yoktur (Berkand, 1960a: 4).

Maddiyata verilen önem, karşılaşılan ya da karşılaşılmaması muhtemel maddi zorluklar için erkeğin ve onun maddi gücünün bir kurtuluş çaresi olarak görülmesi ile ilgilidir. Romanlarda bu, servetin yitirilmesi ya da fakirliğin söz konusu olduğu örneklerde ön plandadır. Burada sahip olunan kız çocuğunun zengin bir damat ile yapacağı evlilik, sadece kendisinin değil geride bıraktığı ailesinin de menfaatine uygun bulunmaktadır. Bu durum, Perihan’ın talihsizlikle sonuçlanacak olan öyküsünde tüm yönleri ile karşımıza çıkar. Zengin olmayan ve varlarını yoklarını onun tahsiline harcayan annesi ve anneannesinin artık, temel ihtiyaçları için dahi paraları kalmamıştır. Öğretmen okulunu bitiren Perihan’ın önünde ise iki yol bulunmaktadır. İlki bakanlığın onu tayin edeceği yerde göreve başlamaktır. Ancak bu, iki yaşlı kadını da bilmedikleri şehirlere sürüklemek anlamına gelmektedir. İkinci yol ise devlet hizmetinde çalışmak mecburiyetini ortadan kaldırmak için lazım gelen tazminatı verdikten sonra üçünü birden “ferih fahur” yaşatmayı teklif eden damat adayı ile yapılacak izdivaçtır (Berkand, 1960a: 4). *Yabancı Adam*’ın baş karakteri olan Suna’nın durumu ise bundan da vahimdir. Babası doktor olmasına ve maddi olarak nispeten daha iyi durumda olmalarına rağmen evleri ipotek altındadır. Bu sıkıntılı durumdan çıkmak içinse bizzat babasının bir esrar kaçakçısı ve kumarbazı dahi, bir daha bulunması mümkün olmayan bir şans olarak görmektedir (Berkand, 1980b: 112).

Benzer bir manzaranın *Uzanan Yollar*’daki tezahüründe ise fakirlikten ziyade sermayenin etkin kullanımı sorununun çözülmesi ve alışlagelen rahat yaşantının devamlılığının temini noktasında bir evlilik baskısı karşımıza çıkar. Burada Tunç’un, ailenin sahip olduğu fabrikayı iflastan kurtaracak ve aile üyelerinin yaşadıkları lüks hayatı devam ettirecek kişi oluşu, kendisini sevmeden evlenmiş olan karısının yanında onu mutlaka sevecek olmasına gerekçe olarak gösterilmektedir (Berkand, 1980c: 44).

Yaşam koşullarının evliliği kaçınılmaz kılması hususunun maddi koşullar dışındaki sebepleri ise romanların toplumsal cinsiyete dair mesajının daha net gözlenebileceği kısmını oluşturmaktadır. Romanların genelindeki vurgu, özellikle genç kızlar için evliliğin, aldıkları eğitimin niteliği ya da ailelerinin maddi olanakları nasıl olursa olsun kaçınılmaz olduğudur. Babasının ölümünün ardından ondan kalan miras yükseköğrenimine yetecek düzeyde olmasına rağmen *Sevmek Korkusu*'nda Ferhan'ının okul müdürü tarafından evliliğe ikna edilmeye çalışılması (Berkand, 1960b: 34) bu bağlamda değerlendirilebilir. Çünkü hayatta tek başına kalmış bir "kız çocuğunun" belli bir yaşa gelmesine rağmen hayata karşı yalnız başına dikilmesi hem mümkün görünmemekte, hem de böylesi bir tercihin akla getirilmesi eleştirilmektedir. Bir diğer örnekte romana ismini de vermiş olan *Lale*'nin üniversitede okuma isteğinin ailesince anlamsız bulunuşuna dair ifadeler, öğrenim dahi görse, belli bir yaşın üstündeki kadınların evlenme zorunluluğunun ortadan kalkmayışının ispatıdır. Lale, yakında evleneceğine göre, çocuklarının idaresi için üniversite diplomasına ihtiyacı olmadığını farkına varmalıdır (Berkand, 1971: 7). *Işık Yağmuru*'nda ise kadının yalnız yaşamasının olanaksızlığı toplumsal özelliklere atıfla meşrulaştırılmaktadır. Öyle ki Türk toplumunda evlenmemek, yaşlı bir kız olarak kalmak, serbestçe her yere gidememek, gitmeye kalksa da etrafını bir sürü adamın sarması ve rahatsız etmesi sıkça karşılaşılan durumlar olarak nitelenir (Berkand, 1966a: 66). Dolayısıyla evlilik, – en isteksiz biçimde gerçekleştirileni ya da düzmece olanı bile – bir kaçınılmazlık taşımaktadır.

Tüm bu özellikler, evlilik öncesinde böylesi bir girişime nasıl bakıldığı, evlilikten ne gibi bir sonuç beklendiği, evlenilecek olan kişide ne gibi nitelikler arandığı hususlarında genel bir çerçeve çizmektedir. Burada evlilik kararının alınmasında hangi faktör geçerli olursa olsun, genel manzara özellikle gelin adayının gönüllülüğünü ya da kadın ile erkek arasında bir sevgi bağının bulunmasını şart olarak aramamakta; evliliğin ilerleyen aşamalarında taraflar arasında güçlü bir bağın kurulabileceğine dair umudu içermektedir. Burada tür olarak aşk romanı olarak adlandırılrsa da Berkand'da göze çarpan husus aşkın, romanın bitiminde karşılaşılmaması muhtemel bir sonuç niteliğinde olması ve anlatının bu bağın gerçekleşmesinin öncesinden başlamasıdır. Bu süreçte ise kişisel niteliklerin ön plana geçtiği ve maddi koşulların olumsuzluğunu gidermeye dönük bir çıkış yolu olarak evlilik akdinin vurgulandığı gözlenmektedir. Bu vurgu, kadının ikincilleştirilmesi ya da yok sayılmasının üzeri örtük ancak bir o kadar vurucu şekilde romanlara yansımaları anlamına gelir. Fakat Berkand'ın kalemi, evlilik öncesi kadar evliliğe dair tasavvurunda da kadının bu geri kalmışlığına dair bakışı sürdürmekte ve bu yöndeki algıyı meşrulaştırmaktadır.

V. Aile İçi Rol Paylaşımı

Muazzez Tahsin Berkant'ın romanları, evlilik müessesesi altında kadın için öngörülen hak ve vazifelerin neler olduğu, kadının kocasına karşı belli

olaylar karşısında nasıl davranması gerektiği ve aile içi yaşantıda kadının çalışıp çalışmaması konusundaki tartışmalarda da önemli malzeme sunar. Kuşkusuz burada ele alınacak tablo, bir önceki kısımda değinilen evlilik öncesinde karşı cinse bakış ve ondan beklenenlerden bağımsız değildir. İlk olarak Berkand'ın *Mualla*'da evliliğinin gerçekleşmesi öncesinde verilen öğütler üzerinden kurduğu anlatı, evli bir kadının gözetmesi gereken ilkeler çerçevesinde bir rol tasvirinin de açıklamasını ihtiva etmektedir:

Karı koca hayatında kadının rolü çok mühimdir. Kadın isterse, en fena kocayı bile kendisine ve evine bağlayabilir. Yeter ki kafi derece sabırlı, metanetli ve akıllı olsun (...) Yeter ki sen hoş görmeye ve hüsnüniyetle hareket etmeye karar ver (Berkand, 1980a:54).

Söz konusu ifadenin en dikkat çekici olan yönü, fenalık sıfatının kocayı nitelendirdiği bir durumda dahi evliliğin sürdürülmesinin sorumluluğun kadının üzerine yüklenmesidir. Öyle ki burada erkeğe ait olan hatalar ve bunların olumsuz sonuçları, kadının taşınması gereken bazı özelliklerin varlığı halinde çözülebilir nitelikte tanımlanır. Dahası Mualla'ya bu öğüdün, yaşlı bir komşusu tarafından verilmesi, öngörülerin, sınanmış bir deneyimin ürünü olduğu izlenimini de oluşturmaktadır. Yaşlıdan gence böylesi bir enformasyon aktarımı, başka örneklerde de yinelenecektir:

Bu evden geçen bütün hanımlar, kocalarından memnun olmasalar bile dünyaya getirdikleri çocuklardan sevinç alarak avunmuşlardır. Hepsi de affetmesini, lazım oldukça gözlerini kapamasını bildikleri için mesut oldular. Kadın kısmı akıllı olmalı, kocasını idare etmeli (...) Genç hanımım da eski hanımların soyundan, halis bir Türk kızıdır. O da ötekiler gibi yüksek kalpli olacak, göz yumacak, affederek unutacak, yuvasını koruyacak... Sabırla en afacan erkekler bile uslanır (Berkand, 1958: 126).

Evin yaşlı kâhyasının, evde yeni yaşamaya başlamış olan geline sarf ettiği bu sözler, önceki anlatıyı tamamlayıcı bir şekilde, kadının karşılaşacağı durumlar karşısında metanetli olması gerektiğini vurgulamaktadır. Burada kocaların eşlerini neden memnun edemedikleri gibi bir sorgulamadan kesinlikle kaçınılmakta, kadının en kötü ortamdan bile mutluluk çıkarabilecek bir yapıya sahip olması gerektiği öğüdü ön plana geçmektedir.

Erkeğin hatalı olduğu durumlarda ortamın düzeltilmesinin mesuliyeti de "büyük"ler tarafından kadına yüklenmektedir. Erkeğin karısına karşı zaman zaman bulunacağı "ihvan"larla mukayese edildiğinde sorumluluk ya da kısıtlamalar da ikincil bir önem taşır. *Perdeler*'de Rıza, karısının ciddi işlerle meşgul olmak istemesini anlamsız bulup ona şık esvaplar yaptırtmasını, elmaslar takmasını, kürk mantolar giyinmesini, otomobilin yumuşak yastıklarına gömülerek gezmesini, ziyaretlere gitmesini ve roman alıp okumasını salık vermektedir (Berkand, 1960a: 18). Bunlar, onun gözünde karısına karşı sunulmuş bir lütuftur ve kendisinin ne kadar iyi bir koca olduğunun da kanıtıdır. Bu lütuflar karşısında ne karısının ne de dış ses olarak Berkand'ın bu ifadeleri doğrudan eleştirmeyişi ve hatta zaman zaman kabullenir tutum takınışı,

romanların kadın ile erkeğin eşit olmadığı düşüncesine yaygınlaştırmaya alet olmasına delil sayılabilecektir.

Burada Rıza'nın bir listesini verdiği meşgalelerin nicel çokluğu, esas olarak kadının çalışmaması gerektiği vurgusunu da üzeri örtülü bir biçimde sayfalara yansıtır. Hatta kadının çalışmaması gerektiği görüşünün Berkand'ın birçok romanında karşımıza çıkışı, onun bu görüşün ne denli savunucusu olduğunun da ipucunu oluşturur. Birden çok anlatıda yer bulan “yaşamak için çalışmak” ifadesi, Berkand'ın gözünde bir kadın için en istenmeyecek durumdur. Öncelikle yaşamı idame ettirmeye dönük vurgu, dolaylı şekilde zevk için gerçekleştirilen uğraşların ayrı bir kategoriye yerleştirildiğini göstermektedir. Bir işte çalışmanın tamamen maddi beklenti ile yapılması ise olanaksız, hatta karşı çıkılması gereken bir durumdur. Kadın istihdamının mutlak surette art niyet içerdiğine dair değinilere de Berkand da rastlanmaktadır. Yine *Perdeler*'e dönecek olursak artık Rıza'dan ayrılmaya karar veren karısı, nasıl geçineceği sorusuna “çalışarak” yanıtını verdiğinde, bu bir başka kadın tarafından dahi –kayınvalidesi – olumlu karşılanmayacaktır. Çünkü çalışmak güzellik sahibi ve hanımefendi karakterli bir kadın için kabullenilir şey değildir (Berkand, 1960a: 71).

Bir kadının her şeyi göze alıp kocasından ayrılmaya kalkışması ise kadının özgür iradesiyle alınabilecek bir karar olarak değerlendirilmez. Berkand'ın kadınları, kocaları ile sorunları olmasına ve buna dayanamayacak hale gelmelerine rağmen, üstelik kocaları ile istemeyerek evlenmiş olsalar dahi, boşanmayı bir çözüm olarak gör(e)mezler. Söz konusu romanlarda boşanma, sorunlar arz eden bir ilişkiye dair bir çözümden ziyade adeta bir günah, bir ayıp mertebesine yükseltilmektedir. Öyle ki babasının zoru ile evlenmek zorunda kalan Mualla dahi, kocası ile bir münakaşasının ardından onun “boşanabilirsin” teklifini yanıtsız bırakır. Bu tutumu, “*Size Allah'ın ve insanların karşısında bağlandım; bu bağı kendi isteğimle çözmeme imkân yoktur*” ifadesiyle, okuyucuya olumlu bir mesaj biçiminde aktarılmaktadır (Berkand, 1980a: 187). Bu bağlamda boşanma ihtimalinin bir seçenek olarak görülmemesi gerektiği mesajı net biçimde ortaya konulmaktadır. Mualla'nın sözlerinin neredeyse aynı şekilde bir başka romanda Nüveyre tarafından yinelenmesi ve bir kez daha iki eşi ayırmaya ancak Allah'ın yetkisi olduğu vurgusu (Berkand, 1975: 164) bu görüşü destekler bir durumdur.

Sonuç olarak Berkand'ın aile içi ilişkiler ekseninde yaptığı tasvirin, evlilik öncesinden daha da edilgen bir kadın tahayyülünü içerdiği söylenebilir. Burada kadının kocasının hatalarını, baskılarını ya da eziyetlerini sükûnetle kabullenmesi gerektiği, erkek kaynaklı sorunların çözümünün dahi kadının göstereceği erdeme bağlı olduğu gibi önermeler, herhangi bir sanatsal gaye güdülmenden ve mecaza ya da dolayımaya başvurmadan doğrudan okuyucuya aktarılmaktadır. Bunun hilafına bir davranışın olanaklılığı da romanlarca öngörülmez. Keza kadının yaşadıklarına son verme iradesi anlamında boşanma, bizzat kadının kendisi tarafından bir ihtimal olmaktan çıkarılmaktadır.

Romanların Anadolu’da geniş bir yaygınlık göstermesi ve ilgi çekmesi bir veri olarak elimizdeyken, kadınların kocalarından kesinlikle boşanmamaları gerektiğinin vurgulanması ve bunun bizzat günaha eşdeğer tutulması, ailenin her türlü olumsuzluk ihtimaline karşı korunması hedefinin karşılığını oluşturur.

VI. Aşk Romanlarında “Vatan Aşkı”

Türk olmayan biri ile evlilik, ulusal muhayyele ve ulusal kimliğin inşası bağlamında önemli temalardan biridir. Bu önem erken cumhuriyet dönemi romanlarının arz ettiği aşk temasının Türk milliyetçiliğinin gerekleri ile uyumlu hale getirilmesi çabasında da kendisini gösterir (Ural, 2009: 436). Romanın ulus ve ulusçuluk fikrini kitleler arasında yaygınlaştırmada bir araç olarak kullanımı durumlarında kadın ve erkeklerin birbirlerine karşı duydukları aşkın kapsam ve sınırlılıkları, hiyerarşik olarak üste yerleştirilmiş bir “vatan aşkı”nın gerekleri gözetilerek oluşturulmaktadır. Aşk ve beraberinde bir evliliğin gerçekleşip gerçekleşmemesi noktasında da ulusal kimlik, temel bir belirleyen niteliği alır. Berkand’ın romanlarından bazı örnekler, tam da bu durumun pratik görüntüsünü sunacaktır.

Bu çerçevede en dikkat çekici örnek ise *Bahar Çiçeği* romanıdır. Türk bir baba ile Fransız bir anneden doğan Feyhan’ın aile hayatı ile yurt dışına gittikten sonra erkeklerle kurduğu ilişkide sıklıkla kullandığı söylem, bu noktada milliyetçilik ile ilgili temel veriyi oluşturmaktadır. Buna göre Birinci Dünya Savaşı yıllarıyla birlikte aile, Avrupa’dan İstanbul’a dönerken, Feyhan’ın annesi Fransız olması nedeni ile mutsuz dönemler geçirmiştir. Bir yandan kızının Türk’ler arasında bir Türk kızımışçasına yetişiyor oluşu, öte yandan ise kendinin yabancılaşmış durumu, ailesine duyduğu sevgiye rağmen tek başına Fransa’ya dönmesine neden olmuştur. Burada da mutluluktan mahrum biçimde kızına hasret bir şekilde yaşamış ve nihayetinde yoksulluk ve yalnızlık içinde ölmüştür. Bu hazin öykü babası tarafından Feyhan’a bir ders olarak sıklıkla aktarılmıştır. Aktarımın sonucu Feyhan’ın babasına sonunun annesi gibi olmaması için Türk olmayan biri ile kesinlikle evlenmeyeceğine dair ettiği yemindir (Berkand, 1966b: 40). Üstelik bu, annesinden miras kalan son mektupta da yinelenen bir husustur. Burada Fransız annenin vasiyeti, Türk terbiyesi altında, Türk topraklarında ve Türk havasında yaşadığı için Feyhan’ın, seveceği adamı da aynı muhitten ve aynı kandan seçmesine dairdir (Berkand, 1966b: 34). Keza kendi deneyiminin gösterdiği üzere ilk aşk seneleri çok çabuk geride kalmış ve birinin Türk, diğerinin ise başka bir millete ait olan görgü, terbiye, his ve bağlantıları, aralarındaki kaynaşmanın önüne geçmiştir.

Devamında kazandığı güzel sanatlar bursu ile Fransa’ya giden ve burada birçok farklı milletten insanla haşır neşir olan Feyhan’ın tüm çabası, babasına verdiği sözü tutarak “*yabancı kimselerin arasına düşüp rüzgarda kalmış bir yaprak gibi titrememeye*” çalışmak olacaktır. Bu doğrultuda gerçekten sevdiği kişileri dahi Türk olmadıkları için kendinden uzaklaştırması durumu ile birkaç kez karşılaşılır. Keza onun kendine şiar edindiği husus, bir

Türk kızının, dünyanın diğer taraflarındaki kızlar gibi kendi milletinden olmayan başka birisiyle evlenemeyeceği ve kocasının elbette Türk olması gerektiğidir (Berkand, 1966b: 90).

Bu yöndeki vurgular yalnız bahsedilen romanla kalmamakta, benzer bir söylemle doğrudan ya da dolaylı biçimde farklı örneklerde de karşılaşılmaktadır. *İki Kalp Arasında*'da karşımıza çıkan, olması gerekene dair bu vurgunun bu sefer Türk kızı aracılığıyla değil, İtalyan sevgilinin sözleri ile gerçekleşmesidir. Lili'nin aslında Türk olduğunu öğrenen Alberto, bunu aralarına kalın bir perdenin gerilmesi olarak değerlendirmektedir. Çünkü karşısındaki hem Türk, hem de müslümandır (Berkand, 1976: 59). Onun bu engellerin ortadan kalkamayacağını farkında oluşu ve Lili'yi bedbaht etmekten korkarak ayrılması ise olumluluk atfedilen bir davranış örneği olarak okuyucuya yansıtılmaktadır.

Berkand'ın bazı romanlarında ise bir Türk'ün Türk olmayan biri ile evliliği, okuyucular için bir ibret vesikası olması için gerçekleşmektedir. Evlilik sonrasında karşılaşılan ise ilişkinin Türk olmayan tarafı nedeniyle mutsuzluk ve hatta felaket ile sonuçlanmasıdır. Yabancıya gönül vermiş bedbaht erkekler romanın belli bir yerinden sonra aradıkları mutluluğu bu defasında Türk kızları ile gerçekleştirdikleri izdivaçta bulmaktadır.

Millet ve milliyetçilik, roman sayfalarına evlilik kararının alınışında bir kriter olarak sunulurken, anlatıların genelinde de kendisini dolaylı yollardan hissettirir. *Uğur Böceği*'nde Esra'nın hayatın zorlukları ile mücadele etmek için kahraman bir Türk askerinin kızı olduğunu, bir Türk kızı olarak omuzları ve başının dik olması gerektiğini sürekli şekilde kendi kendine yinelemesi (Berkand, 1974: 8) bu durumun örneklerindedir. Dahası mesleği yazarlık olan Türk kızının, savaş şartları içinde, kendi yaşadığı ortamdan "utanç" duyması ve ivedilikle hastabakıcılık yapmaya başlaması (Berkand, 1970: 59), ulus ve cinsiyet ilişkisinin genel vurgularından birinin yinelenmesinden ibarettir.

Burada yanıtlanması gereken önemli bir soru ise, evlilik kararı alınmasında aşk dahi oldukça geri planda yer alan bir değişkenken, milliyetçiliğin bu denli öne çıkmasının nasıl yorumlanması gerektiğidir. Bu noktada Türk milliyetçiliğinin kurucu babalarından Ziya Gökalp'in yol göstericiliğine başvurulabilir. Buna göre Gökalp, aileyi milli cemiyetin temeli olarak tanımlamakta, bu temelin gücünün milletin gücünü ortaya çıkaracağını söylemektedir (Esen, 1997: 5). Bu bakımdan söz konusu gücün yaratılmasının kadın ve erkeğin ikisinin de Türk olmasına bağlı görüldüğü ve bu anlayışın da Berkand tarafından gönüllü olarak yansıtıldığı ifade edilebilir.

Neticede evlilik için gerekli olan şartlarda Türk olma en üst konumda yer almakta, ancak iki tarafın Türk olması halinde diğer şartların ve beklentilerin karşılanıp karşılanmadığına sıra gelmektedir.

VII. SONUÇ

Popüler aşk romanları, okuma yazma oranı düşük toplumlarda okuma kültürünün yaygınlaşması, özellikle ev kadınlarının serbest zamanlarının değerlendirilmesi ve okuyucularına gündelik rutinin dışına çıkma olanağını sunması ile olumlu bazı işlevleri taşımaktadır. Buna karşın yine aynı romanlar, bir yandan türsel özellikleri itibarıyla edebiyat tartışmalarının, diğer yandan ise toplumsal cinsiyet bağlamında arz ettiği mesaj çerçevesinde feminist eleştirilerin de odağında yer almaktadır.

Konunun edebiyat boyutunda aşk romanları, popüler edebiyat kategorisinin en bilinen ve yaygın örneğini oluşturmaktadır. Ancak bu yaygınlık, “edebi roman”dan farklı olarak aşk romanlarının “aşağı” bir tür olarak olumsuzlanmasını da içermektedir. Söz konusu olumsuz bakış gerek ele alınan konulara, gerekse konunun sunuş tarzına ilişkindir. Türün genel olay örgüsü uyarınca önce genç kız ile erkek arasında aşk doğmakta, sonra çeşitli nedenlerle sevgililer ayrı düşmektedir. Devamında ise öykü, sevgililerin birbirlerine kavuşabilmek için verdikleri savaşım ekseninde akmakta ve ya evlilikle ya da ölümle sona ermektedir (Moran, 1990: 24). Bu anlatımda ayrıca kurgu detaylı bir nitelik arz etmemekte, sebep sonuç ilişkisi tam aktarılamamakta, karşılıklı konuşma tekniği zayıf kalmakta, tesadüfler abartılmakta ve kahramanlara çok fazla nitelik yüklenmektedir (Yalçın, 2002: 224).

Aşk romanlarının ele aldığı konulara dair eleştirilerin dikkat çekici bir yönü ise, siyasal düşünce açısından birbirinden oldukça farklı konumdaki isimleri bile aynı nokta buluşturmasıdır. Öyle ki Peyami Safa, aşk romanlarını “hesapça orta ve ortadan aşağı seviyeli okuyucunun hayali için, boş vakitler cümbüşü” olarak nitelendirmekte ve “oyalanmak ihtiyacını” tatmin ettiğini savunmaktadır (Yalçın, 2002: 202). Diğer yandan Behice Boran ise (1992: 21) bu yöndeki kitapların “başından sonuna kadar, vicık vicık, yapışkan, fazla şekerli bir şurup gibi iç bayıltıcı bir santimentalizm ile dolu” olduğu fikrindedir. Roman aracılığıyla gerçekleştirmek istenen ise okuyucunun duygularına hitap etmek ve onda bir acıma duygusu yaratmak biçiminde tanımlanmaktadır.

Arz ettiği genel özellikler bakımından Muazzaz Tahsin Berkand’ın eserleri, popüler aşk romanlarının taşıdığı olumlu ve olumsuz vasıfların tümünü haizdir. Gerek işlevsel açıdan yerine getirdikleri, gerekse kurgu ve konu bağlamındaki tekrarları ve rahatsız edici basitliği, kendisini döneminin diğer aşk romancılarından çok da ayrı bir konuma yerleştirmemektedir. Ancak bu çalışmada ortaya konmaya çalışılan, kendisinin, aşk romanlarında yer alan bir konu başlığı olarak izdivaç çerçevesinde toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimi ve yaygınlaştırılmasında önemli bir katkı sunduğu olmuştur.

Berkand’ın imzasını taşıyan popüler aşk romanlarının incelenmesi, kadının aile içi yaşantıda ne ölçüde edilgen bir konuma hapsedildiğini ve bir üst belirlenim durumuna maruz kalışının ne ölçüde çok faktörle ilişkili olduğunu

net bir şekilde göstermektedir. Burada ilk olarak kadının, evlenilecek kişiyi tercih edişinde serbest olmadığı görülmektedir. Üstelik buna, karar alma sürecinde kendi hisleri ve beğenisinin de doğrudan bir etkileme gücünden yoksun olduğu ya da başlı başına bir belirleyici olamadığı gerçeği eklenmelidir. Dolayısıyla ailenin içinde bulunduğu zor şartları ortadan kaldırılması, diploma sahibi olursa bile yaşamak için başkasına ihtiyaç duyulması ya da yalnız başına yaşamının diğer güçlükleri Berkand'ın romanlarında evliliği kaçınılmaz bir kurtuluş yolu olarak karşımıza çıkarmaktadır.

İzdivaç kararının alınmasındaki edilgenlik, izdivacın gerçekleşmesinin sonrasında aile içinde rollerin paylaşımında da artarak devam eder. Keza romanlarda, kadının çalışması kesinlikle arzu edilmeyen bir durum olarak tasavvur edilmekte, erkeğin yapması muhtemel hatalar karşısında ise görmezden gelici ya da alttan alıcı bir tutum takınılması salık verilmektedir. Eşe karşı duyulan bir memnuniyetsizlik ise çözümü olmayan bir hususa tekabül eder. Çünkü nikâha roman kahramanlarının aracılığıyla dinsel/tanrısal bir merteye atfedilmekte, dolayısıyla evliliğin sonlandırılması vurgulanan kutsiyete aykırı görülmektedir.

Berkand'ın romanlarında ayrıca milliyetçiliğin izdivacın şekillenişinde bir üst anlatı olarak vurgulandığı göze çarpmaktadır. Bir kişinin evlenmeye uygun bulunmasında zaman zaman aşkın belirleyiciliği dahi tartışmaya açıkken söz konusu seçimde vatana dair aşkın en önemli etkenlerden biri olarak değerlendirildiği söylenebilir. Bu ise resmi ideolojinin ve onun ideologlarının, milletin inşası için aileye önem atfeden tutumlarının, popüler aşk romanlarında dile getirilişi şeklinde nitelenebilecektir.

Netice itibarıyla Berkand, cumhuriyet döneminde kurgulanan söylemin tüm modernleşmeci ve özgürlükçü vasıflarına karşın geleneksel ve yer yer kadim kadın ve evlilik algısını, yüzeysel bir gözden geçirme ile çağına uyarlamış ve eserleri ile yaygınlaşıp yerleşmesine bilinçli ya da bilinçsiz şekilde hizmet etmiştir. Bu noktada onun sevgiyi evliliğin ilerleyen dönemlerinde gerçekleşmesi muhtemel bir durum olarak tanımlaması ve maddi koşullar başta olmak üzere evlilik kararın alınmasını birçok farklı değişkene bağlaması ise tüm bu süreçlerden bağımsız olarak kronolojik bir süreklilik arz edecektir. Bu bakımdan günümüz televizyonlarında geniş yer tutan “izdivaç” programları, benzer bir durumu, farklı bir terminoloji ile sürdürmeye devam etmektedir. Değişen ise sadece popüler kültürün etkin aracı olma niteliğinin romanlardan televizyona geçişidir.

Son olarak vurgulanması gereken ise Berkand'ın romanlarının içinde bulunulan genel ortamın bir hazırlayıcısı mı yoksa bu ortamın bir sonucu mu olduğu sorusudur. Burada kendisi, özellikle ürün verdiği edebi tür çerçevesinde toplumsal cinsiyete dair rollerin yeniden üretiminde rol sahibi bir aktör olarak değerlendirilmiştir. Buna karşın söz konusu türün gördüğü talebin Berkand'a doğrudan bir mesuliyet atfetmediği düşünülmektedir. Aşk romanları belli açılardan gerçekliğin üzerini örten tül perdesiymişçesine ev içi rol dağılımının

sorgulanmamasına, yerine getirilen görevler karşısında takdir edilmemenin verdiği hissin dışı vurulmamasına yol açmakta, kadının aile içinde pasif bir konuma çekilmesini peşinden getirmektedir. Bunun bir yansıması ise aile içinde ataerkilliğin sürekliliği ile ilgili olmakta, bu; kadının özgürleşme ve mevcut sistemi değiştirme potansiyelini de yitirmesine yol açabilmektedir. Buna karşın Berkand, bir yazar olarak amacının okuyucuyu hayatın iğrenç ve ıstıraplı sahalarından sıyrarak hayalinde yaşattığı güzel ve tatlı âlemlerde gezdirmek ve onlara hoş saatler geçirtmek olduğunu söyler (Öztürkmen, 1999: 46). Bu, okuyucuların aşk romanlarını tercih etmelerini, “ailevi ve gündelik rutinlerden kaçarak kendilerine özel bir dünya yaratmada sunduğu katkı” çerçevesinde açıklamalarıyla (Radway, 1991: 86) örtüşmektedir. İhtiyacı duyulan kaçış ve özel alanı – sonuçta çözümü güçleştirecek şekilde olsa da - sağlayan romanın yazarının bu bakımdan hayatın iğrenç ve ıstıraplı görüntüsünün mesulü olarak değerlendirilmesinin kendisine haksızlık etmek anlamına geleceği muhakkaktır.

Kaynaklar

- Anderson, Benedict. (2009). **Hayali Cemaatler – Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması** (çev. İ. Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.
- Andı, M. Fatih (2004). **Roman ve Hayat**, İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Arpacı, Murat. (2012-13) “Modernitenin Eşiğinde Toplumsal Cinsiyet Rejimi: Pastoral İktidar, Beden Politikaları ve Evlilik”. **Doğu Batı**. (63): 131-146.
- Aydın, Suavi.(1993). **Modernleşme ve Milliyetçilik**. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1958). **Sabah Yıldızı**. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1959). **Çamlar Altında**. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1960a). **Perdeler**. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1960b). **Sevmek Korkusu** İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1966a). **Işık Yağmuru**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1966b). **Bahar Çiçeği**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1970). **Aşk Fırtınası**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1971). **Lâle**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1974). **Uğur Böceği**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1975). **Aşk Tılsımı**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1976). **İki Kalp Arasında**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

- Berkand, Muazzez Tahsin (1978). **Dağların Esrarı**. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1979). **Büyük Yalan**. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1980a). **Muallâ**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1980b). **Yabancı Adam**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, Muazzez Tahsin (1980c). **Uzayan Yollar**. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Boran, Behice (1992). **Edebiyat Yazıları**. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili (1982). **Folklor ve Edebiyat**. İstanbul: Adam Yayınları.
- Connell, R. W. (1998). **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**. (Çev. Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşkun, Betül. (2010). “Türk Modernleşmesini Kadın Romanları Üzerinden Okumak – Tanzimat’tan Cumhuriyete” **Turkish Studies**. 5(4): 930-964.
- Erkol, Çimen Günay. (2011). “Osmanlı-Türk Romanından Çağdaş Türk Romanına Kadınlık: Değişim ve Dönüşüm”. **Türkiyat Mecmuası**. Cilt 21, s. 147-177.
- Esen, Nüket (1997). **Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Evin, Ahmet Ö. (1983). **Origins and Development of The Turkish Novel**. Minneapolis: Bibliotheca Islamica.
- Gülendam, Ramazan. (2006). **Türk Romanında Kadın Kimliği (1946–1960)**. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Güneş, Aslı. (2005). **Kemalist Modernleşmenin Adab-ı Muâşeret Romanları: Popüler Aşk Anlatıları**. Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gürbilek, Nurdan. (2009). “Erkek Yazar, Kadın Okur”. içinde **Kadınlar Dile Düşünce – Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet**. (der. S. Irzık & J. Parla). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 275-306.
- Irzık, Sibel, Jale Parla. (2009). “Önsöz”. içinde **Kadınlar Dile Düşünce – Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet**. (der. S. Irzık & J. Parla). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 7-12.
- Moran, Berna (1990). **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mutluay, Rauf. (1973). **100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı**. İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Oktay, Ahmet (1993). **Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Önertoy, Olcayto. (1984). **Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özçelik, Ümran. (2007). **Muazzez Tahsin Berkand'ın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özkırımlı, Atilla (2004). **Türk Edebiyatı Tarihi**. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Öztürkmen, Neriman Malkoç (1999). **Edibeler Sefireler Hammefendiler**. İstanbul: Reyo Matbaacılık.
- Radway, Janice A. (1991). **Reading the Romance- Women, Patriarcy and Popular Literature**. Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press.
- Slade, Bonnie. (2008) "Inequality, Gender". içinde **International Encyclopedia of the Soial Sciences – volume 3**. (ed. William A. Darity). Detroit: Macmillan Referance Usa. s. 624-627.
- Sweetman, Caroline. (2003). **Gender, Development, and Marriage**. Oxford: Oxfam GB.
- Ural, Tülin. (2009). "Theme of 'Marriage with a Foreigner': Nationalism and Female Authorship in the Early Republican Novel". **Turkish Studies**. Volume 10, No. 3, s.425-442.
- Türkeş, Ömer (2001). "Güdük Bir Edebiyat Kanonu". **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce – cilt 2**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkeş, A.Ömer (2006). "Sayılarla Kadın Romanları". <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=140> Erişim Tarihi: 8.4.2014.
- Yalçın, Alemdar (2002). **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldız, Alpay Doğan. (2010). **Popüler Türk Romanları – Kerime Nadir, Esat Mahmut Karakurt, Muazzez Tahsin Berkant 1930-1950**. İstanbul: Dergah Yayınları.